

1.amanuensis ved
Høgskolen i Bergen

HØYDEHOPP – EN

Er høydehopp for farlig til å drives i skolen? Hvilke krav settes til sikkerhet og hvilken aktsomhetsnorm må legges til grunn for lærere som underviser i kroppsøving? En avsagt dom i Høyesterett kan få store konsekvenser for både faglig innhold og undervisningsmetoder.

Skadet i høydehopp

Saken gjelder spørsmålet om en kommune er erstatningsansvarlig for skader en elev pådro seg i forbindelse med høydehopp (Fosbury-flop) i en kroppsøvingstime der eleven landet utenfor matten. Med tre mot to stemmer kom Høyesterett til at læreren hadde opptrådt uaktsomt ved ikke å sørge for rutiner som innebar at "tjukkasmaten" ble trukket i den retningen hvor elevene landet, og at læreren ikke hadde et stadig tilsyn med at den tykke matten hele tiden lå på riktig sted.

Det er beklagelig og trist når elever skader seg i forbindelse med kroppsøvingundervisningen, men hvor går grensen for hva som kan regnes som uaktsomhet fra lærers side og det vi må betegne som et hendelig uhell? At undervisningen foregår i sikre og trygge miljøer, er en grunnleggende forutsetning for at læring skal finne sted og selvsagt for enhver ansvarsfull kroppsøvingslærer.

Sikkerhet og organisering i kroppsøvingsfaget

I utgangspunktet innebærer stort sett all kroppslig bevegelse et visst skadepotensiale. Mens risikomomentet er forholdsvis stort i aktiviteter som eksempelvis hopp på trampett, er faremomentet i andre relativt moderat. Det er en relativt utbredt oppfatning i det idrettsfaglige miljøet at høydehopp (Fosbury-Flop) er en øvelse der risikopotensialet er lavt. Det er imidlertid en forutsetning at nødvendig sikring er iverksatt: "Tjukkas" som minst dekker hele listens lengde, tynnere, mindre matter under, for å unngå at tjukkasen gli, samt "småmatter" bak og på sidene av "tjukkasen". Ytterligere sikringstiltak har ikke vært og er fremdeles ikke vanlig,

Sikring ved at lærer står og tar imot slik tilfellet er ved hopp på trampett, sprang over kasse/bukk i turn etc., er ikke mulig. I så fall ville dette innebære en betydelig risiko både for elev og lærer. Videre regnes høydehopp som en typisk "selvgående aktivitet", hvilket betyr at elevene enkeltvis eller i grupper utøver aktiviteten på egen hånd, samtidig med at andre elever driver med andre aktiviteter. Forutsetningen er at elevene har passert nybegynnerstadiet.

Når det gjelder sikkerhetsbestemmelser og -rutiner knyttet til kroppsøvingundervisningen i sin alminnelighet og i dette tilfellet høydehopp, er dette et relativt lite omtalt tema i faglitteraturen og i liten grad knyttet til spesifikke aktiviteter (med unntak av svømming). Selv om betydningen av å ulykkesikre kroppsøvingundervisningen blir fremhevet, er formuleringene gjennomgående generelle, hvilket innebærer at en forsvarlig sikring av undervisningsmiljøet i stor grad overlates til den enkelte lærer og dennes faglige vurderinger:

"Spennning og utfordring er nødvendig for å skape et stimulerende miljø som gir barna opplevelse og erfaring og dermed læring. Barn synes å ha en innebygd erkjennelse av hva de kan make, og utsetter seg sjelden for overhengende farer. Skrubbsår, små fall og mindre uhell kan vi vanskelig beskytte barna mot, men vi må sørge for at miljøet er trygt å ferdes i. Utstyr og apparater må være skikkelig montert og være ufarlig". (Moen & Sivertsen 1997, s. 231).

Lærebøker i friidrett (inklusive høydehopp), er ofte grundige og detaljerte når det gjelder beskrivelse av de ulike teknikkene, metodikk etc. Imidlertid er

de tilsvarende mindre grundige når det gjelder spørsmålet om hvordan undervisningen skal organiseres og ikke minst spørsmål som har med sikkerhet å gjøre. Ulykkesikring av undervisningsmiljøet knyttet til kroppsøvingfaget finner man derimot noe mer om i fagdidaktisk litteratur, men relativt generelt og overfladisk og i liten grad knyttet til enkeltaktiviteter som høydehopp.

På den annen side finner vi flere steder i faglitteraturen, i Mønsterplanen (M-87), i Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L-97) og i Kunnskapsløftet (2006), eksempler på elevenes betydning for undervisnings og -lærings situasjonen gjennom aktiv medvirkning og medansvar. Eksempelvis peker Moen & Sivertsen (1991) på at barna etter hvert som de blir større, skal ta ansvar for de situasjoner de selv setter seg i. I Mønsterplanens generelle del legges det vekt på at elevene må få medansvar for utformingen av læringsmiljøet og læringsbetingelsene – noe som er nødvendig for å stimulere utviklingen av selvstendighet og ansvarsfølelse. Videre heter det i kapitlet som omhandler Kroppsøvingfaget at "elevene skal få øvelse i å arbeide selvstendig..." og "de må også få oppgaver der de arbeider i mindre grupper og selv leder arbeidet".

I L-97 ble det blant annet lagt vekt på "at elevene fra første dag i skolen – og stadig mer med økende alder – må få plikter og gis ansvar..."

I Mønsterplanen, og senere forsterket i L-97, var det et uttalt mål å stimulere elevene til å være selvstendige og aktivt handlende i læringsprosessen. Dette gir lærer og elever mulighet til å gå bort fra den tradisjonelle undervisningssitua-

HØYRISIKOAKTIVITET?

sjonen hvor læreren er aktiv formidler og elevene er passive mottakere. Med varierende arbeidsformer går lærerne inn i andre roller som for eksempel er preget av en mer veiledende og oppfølgende form (Brattenborg og Engebretsen, 2001). Dette har igjen ført til mer varierte måter å organisere undervisningen på, men allerede fra 1970-tallet var det vanlig med både individuelt-, gruppe- og stasjonsarbeid. En av lærerens viktigste oppgaver var og er å være veileder og motivator, i stadig bevegelse mellom de ulike stasjonene der elevene arbeider enkeltvis, parvis eller i større grupper. Stasjonsarbeid har i flere 10-år vært en vanlig måte å organisere kroppsovningsundervisningen på, noe det også finnes mange eksempler på i faglitteraturen (Nilsen og Nilsen, 1989), (Norges Gymnastikk- og Turnforbund 1988) og (Kroppsoving i skolen, 1989).

I et sikkerhetsperspektiv innebærer dette at på samme måte som elevene gis ansvar for egen læring, vil elevene direkte og indirekte også få ansvar for at de ikke utsetter seg selv eller andre for unødige fare. Overført på høydehopp betyr dette at elevene selv kan få ansvar for trening på aktiviteten fordi læringseffekten i et sosialt fellesskap med andre elever (modellering) ofte er større enn når lærer hele tiden er til stede og leder. Forutsetningen er selvsagt at begynnerstadiet er tilbaketrukket og at nødvendige sikkerhetsrutiner er gjennomgått med elevene.

Sett på denne bakgrunn er det derfor en utbredt og vanlig praksis at det verken er nødvendig eller ønskelig at lærer til enhver tid er til stede både når det gjelder høydehopp og andre, lite risikofylte aktiviteter. Sagt på en annen måte – lærer ville ikke kunne oppfylle sine plikter som veileder og inspirator dersom denne hele tiden viet all sin oppmerksomhet til bare noen av elevene. Allerede på 1980-tallet blir det pekt på at kroppsovningslæreren (lederen) mer er å betrakte som en organisator og veileder fremfor ordregiver og kontrollør (Brunvand 1980, s.112), (Brunvand & Gundersen 1991, s. 152-154).

Barn i 12-års alderen har gode forutsetninger for selv å vurdere eventuelle faremomenter knyttet til ulike aktiviteter, inklusive høydehopp. På samme måte som voksne, kan også barn gjøre feilvurderinger og være uoppmerksomme. Å tilskrive dem ansvar for at skader oppstår som et resultat av et hendelig uhell, vil være like feil som å anklage læreren for det.

En vurdering av aktsomhet

Spørsmålet om en kroppsovningslærers aktsomhet må vurderes ut fra skolens til enhver tid gjeldende ramme- og fagplaner, relevant faglitteratur/lærebøker og ikke minst etablert praksis. En lærer som har fulgt de rammer som i dette tilfellet legges til grunn for undervisning i høydehopp (Fosbury-Flop) inklusive organisering og sikring, har vært så påpasselig som normalt kreves. At en lærer skal ha utvist uaktsomhet ved selv ikke hele tiden å være til stede ved høydehoppstativet evt. sette i verk andre rutiner i forhold til sikkerhet enn det som er vanlig, vil i det minste bryte med etablert praksis.

En ansvarsfull kroppsovningslærer er den som holder seg innenfor rammene av moderne pedagogisk tenkning og praksis, der elevene i stor grad gis ansvar for egen læring gjennom mer elevstyrte aktiviteter, gruppearbeid, samarbeid etc.

I angitte tilfelle ble det blant annet stilt spørsmål og gjort til et hovedpoeng om "tjukkasmatte" ble trukket i den retningen hvor elevene landet. Med tre mot to stemmer mente Høyesterett at så burde vært gjort.

Som mindretallet i Høyesterett hevder, vil også jeg mene at det vil være bedre å la mattem ligge permanent mellom stengene av to grunner: For det første er mulighetene for å lande utenfor mattem i praksis relativt liten. Dette underbygges av tilgjengelig skadestatistikk som viser at skader i høydehopp primært knytter seg til tilløp/sats og ikke landingen. For det andre vil en stadig flytting av matteme skape et både pedagogisk og organisatorisk problem. Dette fordi man legger opp til et sikkerhetsregime som innebærer at man hele tiden må være

påpasselig med å flytte mattem i riktig retning. Dette problemet er større enn om "tjukkasmattem" ligger permanent på plass. Det er ikke uten videre gitt at alle elever til enhver tid løper inn fra riktig side dersom mattem hele tiden blir flyttet på. I et uoppmerksomt øyeblikk, vil en elev kunne løpe inn fra feil side i forhold til mattems plassering, med tilsvarende større mulighet for å lande utenfor tjukkassen enn om den lå permanent plassert mellom høydehoppstativene.

Slik jeg ser det, bryter dommen derfor radikalt med anerkjente fagdidaktiske og pedagogiske prinsipper knyttet til kroppsovningsfaget. Dessuten går den på tvers av den gjengse oppfatningen blant kroppsovningslærere og setter med dette grenser for læreres og elevers handlefrihet i kroppsovningsundervisningen. Når aktsomhetsnormen blir så streng for en aktivitet der skadepotensialet erfaringsmessig er lavt, må avgjørelsen få store konsekvenser for måten undervisningen blir tilrettelagt på i fremtiden. Dommen legger opp til et regime der skolen og samfunnet nok en gang er med på å begrense og frata barn og unge muligheter til fysisk utfoldelse. Dette i en tid der politikere og myndigheter mer enn noen gang tidligere synes å være enige om at idrett og fysisk aktivitet er vår tids viktigste helsefremmende faktor.

KILDER

- Brattenborg & Engebretsen (2001): *Innføring i kroppsovningsdidaktikk*. Høyskoleforlaget.
- Brunvand (1980): *Idrettspedagogikk*. Landsrådet Fysisk fostring i skolen
- Brunvand og Gundersen (1991): *Idrettspedagogikk*. Landsrådet Fysisk fostring i skolen
- Kroppsoving i skolen (1989): *Aktiviteitsbok 1*, Universitetsforlaget
- KUD (1987): *Mønsterplan for grunnskolen*, s. 48 og 277-278
- KUF (1996): *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*, side 41.
- KUF (2006): *Læreplanverket for kunnskapsloftet*
- Lov Data (2004): *Norges Høyesterett – Dom*, av 2004-12-22. Publisert: HR-2004-02122-A
- Moen & Sivertsen (1997): *Skrutt for skritt*. Vett og Viten AS.
- Nilsen & Nilsen (1989): *Aktiviteter i ulike miljøer*. Universitetsforlaget.
- Norges Gymnastikk- og Turnforbund (1988): *Mer gøy i gymn salen*. U-forlaget

